

HUISVESTING ONAANGEPASTEN

Reeds in 1914, bij de behandeling van het 3500-woningenplan, wordt de huisvesting van maatschappelijk onaangepasten door burgemeester en wethouders een gemeentelijke bemoeienis genoemd. Weliswaar weet men nog niet hoe het probleem moet worden aangepakt en het zal ook nog meer dan tien jaar duren eer het daadwerkelijk wordt aangevat. De maatschappelijk onaangepaste gezinnen worden gedefinieerd als: gezinnen die door hun levenswijze ongeschikt blijken om met andere gezinnen in hetzelfde gebouw te verblijven of die weigeren huur te betalen, terwijl zij daartoe wel in staat zijn.

Volgens Tellegen, dan nog directeur van Bouw- en Woningtoezicht, worden in het algemeen twee bezwaren aangevoerd tegen het bouwen en exploiteren van woningen, bestemd voor personen van zeer geringe draagkracht. Allereerst zijn de huren moeilijk te innen en vaak zal niet eens worden betaald, terwijl daarnaast de woningen slecht worden bewoond. In een rapport van Tellegen uit 1914 over het onderdak brengen van gezinnen die uit nieuwe woningen zijn gezet, wordt uitgebreid verslag gedaan van de verschillende vormen van huisvesting van de maatschappelijk zwakkeren elders in ons land, alsmede van enkele pogingen hiertoe in het buitenland.

Nauwelijks tot directeur van de Woningdienst benoemd, wordt Keppler door de subcommissie voor ontoelaatbare gezinnen van de Commissie van advies bij het beheer der gemeentewoningen gevraagd, zijn denkbeelden over het huisvesten van ontoelaatbare gezinnen uiteen te zetten. Kepplers ideeën worden getoetst aan die van de heren Jonker en Maste, respectievelijk directeur van Toevlucht voor Onbehuisden en maatschappelijk secretaris van het Leger des Heils.

In 1916 en in 1918 brengt de subcommissie adviezen uit over de kwestie. Hoewel de meningen elkaar niet volledig dekken, is men het erover eens dat voor de huisvesting van 'reclasseerbare' gezinnen iets gedaan moet worden in de vorm van complexen van verblijven waar streng toezicht wordt gehouden. Een oplossing voor de niet te reclassen gezinnen staat de subcommissie nog niet duidelijk voor ogen. In het belang van de kinderen zou het te overwegen zijn, de ouders uit de ouderlijke macht te ontzetten om dan de kinderen op te vangen in bijzondere tehuizen. Daar kan men trachten, de ongunstige invloeden van het milieu teniet te doen en hen opvoeden tot behoorlijke mensen. Het bezwaar dat op deze manier gezinnen uit elkaar worden gerukt, bestaat volgens de commissieleden niet, omdat de samenlevingsvormen waarin deze huishoudens leven slechts de naam daarmee gemeen hebben. Het maatschappelijk doel van het gezin, het behoorlijk grootbrengen van kinderen, wordt in het geheel niet vervuld. De oprichting van een tehuis voor de kinderen van deze gezinnen is dringend gewenst, luidt de slotconclusie van de subcommissie.

De eerste wereldoorlog voert honderden ontheemden naar de stad terwijl de stagnerende woningbouw het woningtekort al snel tot schrikbarende hoogte doet oplopen. En waar veel goede gezinnen om woonruimte staan te dringen, raken de slechtste huurders gemakkelijk hun woningen kwijt.

De algemeen opzichter van de Rentegevende Eigendommen der gemeente krijgt eind 1913 reeds opdracht de leegkomende woningen, welke onder zijn beheer staan en die zijn aangekocht om te zijner tijd plaats te maken voor gemeentegebouwen, open te stellen voor dakloze gezinnen. Een tiental gezinnen wordt wisselend onderdak geboden.

De betere worden zo snel mogelijk overgeplaatst naar een goede woning. Wat achterblijft kenmerkt zich door wangedrag en huurschuld. Meermalen moet tot gerechtelijke ontruiming worden overgegaan. Ook elders worden pogingen ondernomen om dakloze gezinnen aan woonruimte te helpen. Tevergeefs meestal.

In de nieuwe woningen van de Vereniging De Arbeiderswoning wordt een groot aantal asociale gezinnen een nieuw huis aangeboden. Maar in mei 1917 moet ook hier worden overgegaan tot huisuitzetting. Zeven gezinnen worden opgevangen in een oude leegstaande school op Wittenburg waar enkele gepensioneerd politieagenten de scepter zwaaien. Men woont er zonder betaling van huur. Iedere bewoner is vrij te gaan wanneer en waarheen hij wil. Slechts 's avonds moet men voor een bepaalde tijd aanwezig zijn. Telkens wanneer het verantwoord wordt geacht om een gezin naar een normale woning over te plaatsen, wordt daarop aangedrongen. Maar het experiment faalt en een jaar na opening, wordt de school gesloten.

Een andere poging wordt begin 1918 aan het Zeeburgerpad ondernomen. Twintig moeilijke gezinnen vinden er huisvesting in barakken onder toezicht van een woningopzichteres die midden tussen de gezinnen woont. Het jaar daarop wordt op het terrein van Toevlucht voor Onbehuisden nog een barak geplaatst, maar ook deze beide pogingen mislukken volkomen. De barakken blijken niet bestand tegen bewoning door deze gezinnen.

Keppler besluit dat het anders moet. In 1921 stelt hij een voordracht op voor de bouw van 36 stenen verblijven voor ontoelaatbare gezinnen. Het college en de raad stemmen met het voorstel in, maar de regering laat het afweten. Te duur, heet het. Omgewerkte en uitgebreidere plannen worden in 1924 opnieuw aangeboden. Weer gaan burgemeester en wethouders en de raad akkoord. Maar in Den Haag is men nog niet zover om woningen voor onmaatschappelijke gezinnen met woningwetgeld te bouwen. Februari 1925 stellen burgemeester en wethouders de raad dan maar voor, twee inrichtingen uit eigen middelen te bouwen: Zeeburgerdorp en Asterdorp.

Uit het woningontrekkingsfonds wordt f 210.000 beschikbaar gesteld. Enige tijd later, wanneer blijkt dat beide dorpen een duidelijke functie hebben, stelt het rijk voor Asterdorp alsnog een woningwetvoorschot beschikbaar, terwijl voor beide complexen een jaarlijkse bijdrage in de nadelige exploitatie wordt verleend. In 1925 wordt aangevangen met de bouw van 56 verblijven en enkele bijzondere ruimten, het Zeeburgerdorp. De totale kosten bedragen ruim f 192.000. Het jaar daarop neemt de bouw van Asterdorp een aanvang; 131 woningen worden gerealiseerd. De kosten belopen f 438.000. Als de beide complexen er staan, kan worden begonnen met wat Keppler omschrijft als: **Het deze gezinnen de eerste beginselen van goed wonen bijbrengen.** De dorpen zullen moeten functioneren als opvoedingshuis, als woonschool. Het systeem van opvoeding berust niet op en is niet gebonden aan vooraf vastgestelde regels. Middels een vriendschappelijke benadering tracht de woningopzichteres een vertrouwelijke relatie met de bewoners op te bouwen en hen dan van hun ondeugden af te helpen. Wanneer een gezin er blijk van geeft dat het zich goed zou kunnen gedragen in een normaal complex woningen, moet het ook worden overgeplaatst.

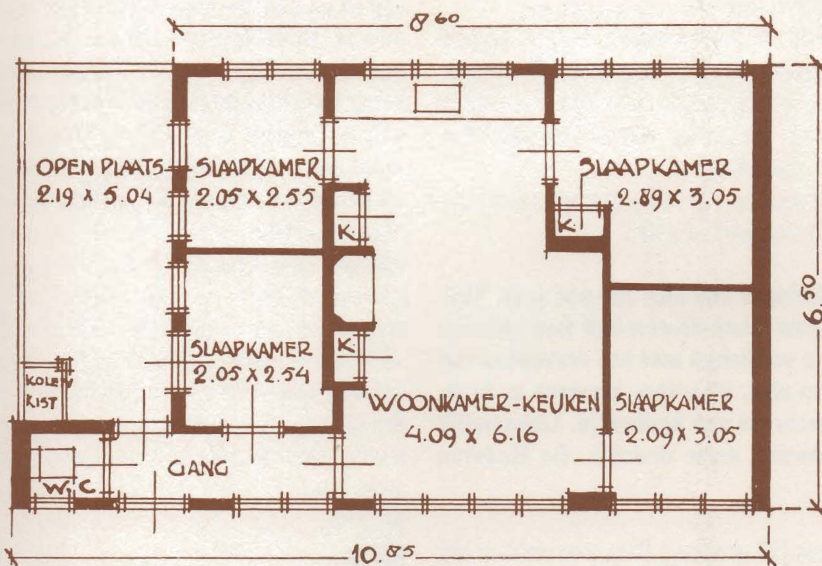
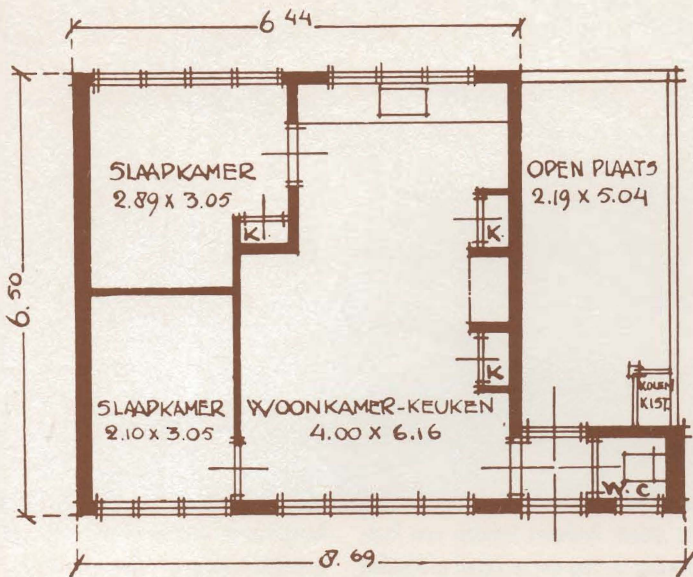
Het gezin dient daarbij aan drie voorwaarden te voldoen: **A er mag geen huurschuld zijn; B de bewoning moet netjes zijn; C er moet zekerheid zijn dat het gezin geen overlast aan de toekomstige burens zal veroorzaken.**

Maar dan nog kan men niet zonder meer een andere gemeentewoning betrekken. Eerst bezoeken enkele leden van subcommissie 2, samen met de chef van de afdeling Woningexploitatie het betreffende gezin. Als ook de indruk van deze personen gunstig is, wordt een andere woning aangeboden. Tot medio 1929 worden 19 gezinnen overgeplaatst, die zich in het algemeen goed kunnen redden. Na verloop van jaren blijkt dat de gemiddelde verblijfsduur in de tehuizen voor onmaatschappelijke gezinnen en voor slordige en vuile gezinnen twee jaar is, terwijl wanbetalers aan een verblijf van een maand of zes meestal al genoeg hebben.

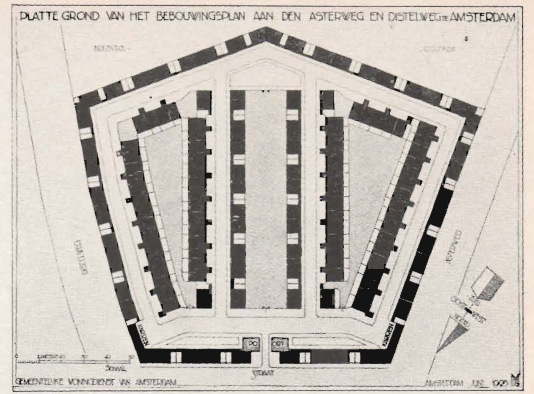
In de dertiger jaren wordt begonnen met nazorg van de vertrokken bewoners, omdat blijkt dat een klein deel toch weer op de grens van een asociaal bestaan is terecht gekomen. In eerste instantie wordt deze zorg gelegd in handen van de woninginspectrices van beide dorpen, maar al spoedig krijgt de woningmaatschappelijk werker van het complex waarin men woont deze taak opgedragen. Deze nazorg strekt zich ook uit tot de gezinnen die naar een particuliere woning verhuizen.

Is het al moeilijk om wanneer men eenmaal in één van de inrichtingen is opgeborgen, weer een normale gemeentewoning te bemachtigen, woonruimte verkrijgen in Zeeburgerdorp of Asterdorp is evenmin een eenvoudige zaak. Het werk van de woningopzichteres, waarvoor veel tact, toewijding maar vooral menslievendheid nodig is, begint reeds bij het opzoeken van de asociale gezinnen die voor plaatsing geschikt worden geacht. Zij komt in krotten en sloppen, kelders, zolders, krotwoonwagens en soms half gezonken woonschepen. Daar leert zij dat door het levenslange verblijf in deze slechte omstandigheden de gezinnen zijn verworden. Uit de gesprekken met de toekomstige bewoners en met instanties als het Bureau voor Maatschappelijke Steun, de Armenraad en de Kinderpolitie probeert ze na te gaan, hoe ieder gezin moet worden begeleid. Wanneer een aspirant bewoner te kennen geeft, dat hij in één van de tehuizen wil wonen, zorgt de opzichteres ervoor dat de Geneeskundige Dienst de inboedel zo nodig ontsmet vóór de verhuizing plaatsvindt.

Is het gezin eenmaal gevestigd, dan beginnen de dagelijkse bemoeiingen, waarbij de aandacht vooral uitgaat naar de kinderen die men tracht uit het milieu op te heffen. Zo wordt er streng op gelet of de kinderen naar school gaan, dat ze goed worden gevoed en gekleed en niet mishandeld worden. **Zeeburgerdorp bestaat uit twee aaneengesloten rijen in beton uitgevoerde eengezinshuisjes, ver weg van de bewoonde wereld aan het eind van het Zeeburgerpad; 56 verblijven met één tot vier slaapkamers, een woning en een kantoortje voor de opzichteres die er woont, een was- en badgelegenheid, twee clublokalen en zes karrenbergplaatsen. Bij de ingang hangt een ketting, welke als symbool moet worden beschouwd omdat het dorp er nimmer mee wordt afgesloten. Aan het kantoor van de opzichteres is een groot bord bevestigd: tijdelijk tehuis voor gezinnen. De slaapkamers zijn klein en komen in de woonkamer uit om het toezicht op de bewoning te vergemakkelijken. En omdat de gezinnen vaak weinig of slecht meubilair meenemen, levert de Woningdienst de bedden. Stevige houten, roomkleurige geschilderde ledikanten. De woon-**

Typen woningen Asterdorp.

Situatie van het Asterdorp.

kamer, 4 x 4 meter, is behangen. Iedere woning is voorts voorzien van een keukentje en een w.c.

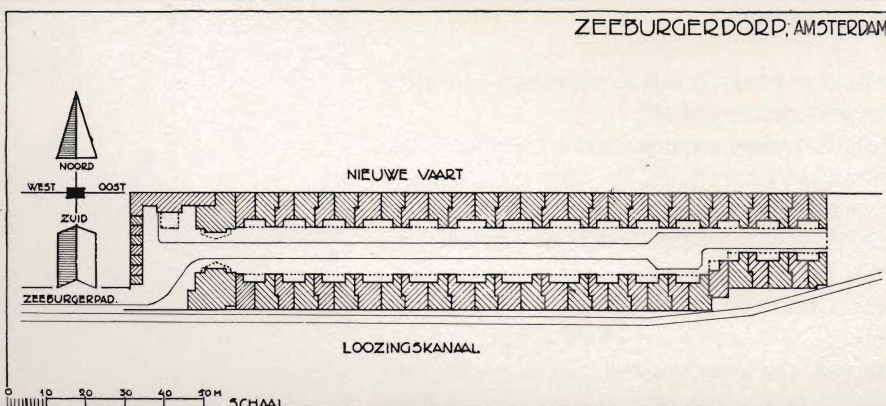
Eveneens op veilige afstand van de omringende woonwijken ligt aan de noordelijke rand van de stad, tussen Distelweg en Asterweg, het Asterdorp. Het bevat 131 verblijven, welke in twee series zijn gebouwd. De woningen hebben respectievelijk twee, drie of vier slaapkamers. Bij de ingang in het poortgebouw is het kantoor van de opzichteres. Er is geen wasgelegenheid zoals bij Zeeburgerdorp. Deze voorziening wordt al snel gemist. Evenals de nachtelijke aanwezigheid van iemand die toezicht kan houden. De eerste opzichteres woont er niet omdat ze ongetrouwd is. Pas na twee jaar is geld beschikbaar om een goede was- en badgelegenheid aan te brengen. Dan komt ook het nachtelijke toezicht. Voor een conciërge-badmeester en zijn gezin wordt een woning ingeruimd.

Een andere tegenstelling met Zeeburgerdorp is de afwerking van het interieur van de woningen. In Asterdorp zijn de woonkamers niet behangen, maar donker geverfd. De slaapkamers daarentegen zijn weer wel voorzien van een behangetje. In de verblijven zijn geen afzonderlijke keukens. De gecombineerde woonkamer-keuken is van ruime afmeting: 4,5 x 5,5 meter.

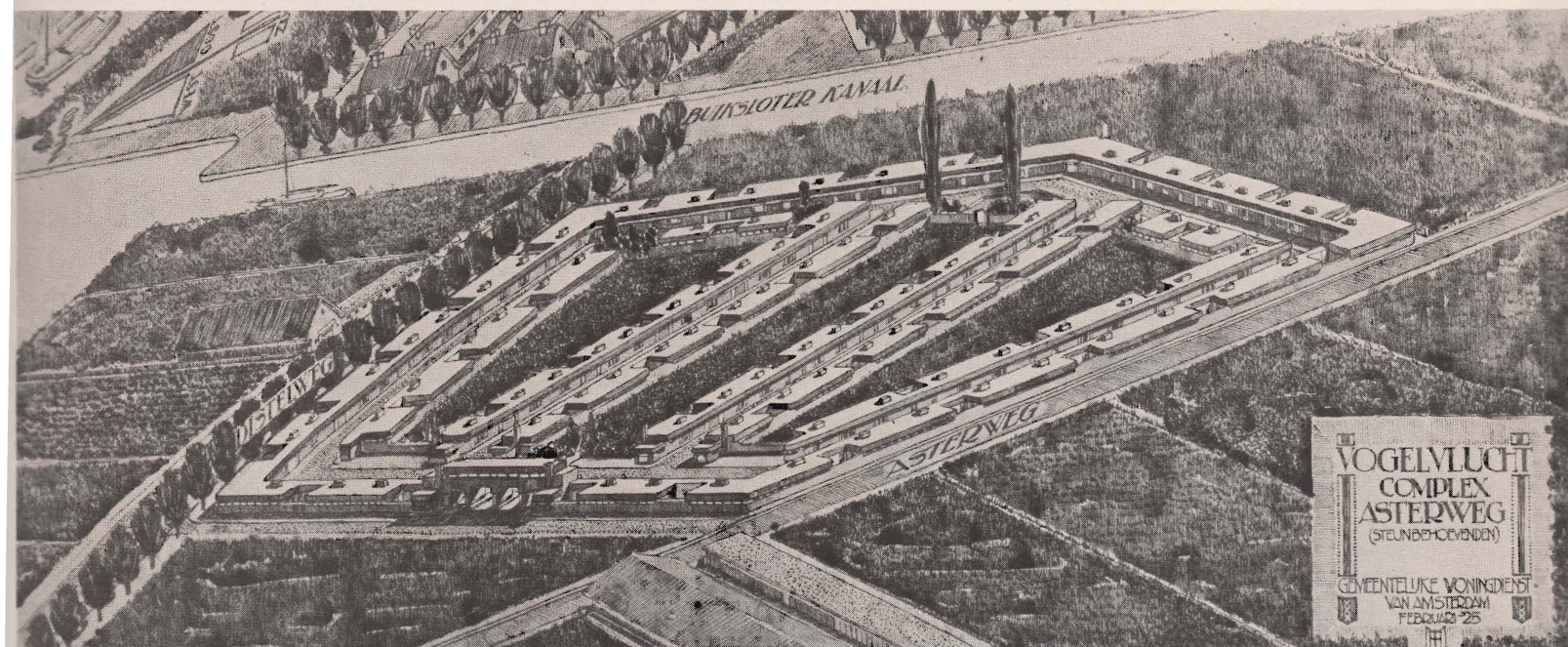
Het gehele dorp, door de bouwwijze omringd als door een muur, is slechts door één poort toegankelijk. Op verzoek van veel bewoners wordt in 1932 een tweede toegang aan de Asterweg gemaakt. Dan krijgen ook de straatjes namen en de woningen huisnummers. Gebleken is namelijk dat het wonen in Asterdorp een negatieve invloed heeft op het zoeken naar werk.

Van de bewoners wordt geen huur, maar een wekelijkse bijdrage gevraagd. Dit om eventuele ontruimingen te vergemakkelijken. De bijdragen worden in 1926 vastgesteld op f 4,-, f 4,25, f 4,50 en f 4,75 per week, al naar gelang het aantal beschikbare slaapkamers. In 1928 wordt de bijdrage, na overleg met de regering, met f 1,- per week verlaagd. Desondanks blijft de inning van de bijdrage problematisch.

Uit de sociaal-psychiatrische studie Het Zeeburgerdorp van dr. A. Querido, krijgen we een goed beeld van het slag bewoners. Het onderzoek betreft de bewoners van 52 verblijven van het Zeeburgerdorp, naar de situatie op 1 augustus 1932. Twee verblijven worden slechts bewoond door één

Situatie van het Zeeburgerdorp.

persoon. In de overige huizen 47 volledige gezinnen en drie waarin de vader ontbreekt. In totaal wonen er in Zeeburgerdorp 382 mensen, 99 volwassenen en 283 kinderen. 92 kinderen zijn jonger dan zes jaar; 108 zitten in de lagere schoolleeftijd. Gemiddeld woont men met meer dan zeven personen in één woning.

De meeste bewoners komen uit Amsterdam, enkelen van het platteland of uit één der andere grote steden. De ouders zijn voornamelijk afkomstig uit gezinnen met meer dan zes kinderen [60%] of uit onvolledige gezinnen. De rest heeft zijn jeugd in een gesticht of tehuis doorgebracht. In Zeeburgerdorp zijn ze vooral gekomen uit een onbewoonbaar verklaard of volledig uitgeleefd huis. Ook wegens huurschuld en burenoverlast kwamen nogal wat

gezinnen op straat te staan. Anderen konden een krotwoonwagen of -woonschip de rug toe te keren of leidden voorheen een zwervend bestaan. Een vijftal gezinnen is er op eigen verzoek, een gelijk aantal op aandringen van maatschappelijke instellingen.

Querido verdeelt de bewoners in drie groepen.

De voorwaardelijk maatschappelijken, de voorwaardelijk onmaatschappelijken en de onvoorwaardelijk onmaatschappelijken. Van ieder van de vijftig gezinnen geeft hij een karakteristiek, waarbij alle registers van menselijke ellende worden opengetrokken.

Hier wordt volstaan met van iedere groepering een willekeurig gekozen voorbeeld te geven.

De voorwaardelijk maatschappelijken [elf gezinnen]. **Gezin met vier kinderen van vier tot één jaar. Man werkte op scheepswerf, werd wegens slapte in de scheepsbouw twee-en-een-half jaar geleden ontslagen. Sindsdien kan hij geen werk vinden; trachtte iets te verdienen met het vervoeren van fruit. Zijn vrouw begon een snoepwinkeltje. Maar ook dat liep niet. Daardoor kwamen ze in de schuld. Achter het winkeltje bewoonde men een krot. Eén kamer en een keukentje. Lichamelijk zijn beide echtgenoten zwak. Hun kleding en meubilair is schamel, maar zindelijk. De kinderen zijn goed gevoed.**

De tweede groep wordt gevormd door de voorwaardelijk onmaatschappelijken [22 gezinnen]. Deze groep geeft er blijk van niet in de op dat moment bestaande sociale verbanden te passen. Aangenomen mag echter worden dat als aan bijzondere voorwaarden wordt voldaan, zoals hulp, steun en toezicht van derden, de gevolgen van het anders zijn, worden opgeheven dan wel verzacht. Dronkenschap, geestesziekte of debiliteit bij één of beide ouders en psychopatische kenmerken zijn tekenend voor de gezinnen in deze groep. Eén karakteristiek: **Een gezin met negen kinderen van 20 tot 9 jaar. De man is bootwerker, een querulant, steeds in botsing met de overheid. Hij weigert huur te betalen. De kinderen mogen niet naar school, enz. De vrouw meent dat zij beneden haar stand is getrouwd. Zij leeft in felle onmin met haar man. Hevige scènes en vechtpartijen komen veelvuldig voor. Ook de kinderen zijn in twee kampen verdeeld. De inkomsten zijn voldoende om een goed leven van te leiden. Woning en huisraad zijn behoorlijk.**

Ten slotte de onvoorwaardelijk onmaatschappelijken. Aangenomen moet worden dat deze groep zich onder geen enkele omstandigheid kan handhaven door het onverbeterebaar onvermogen tot normaal handelen.

Van één der gezinnen in deze categorie is de volgende beschrijving: **Gezin met negen kinderen in de leeftijd van 20 tot 7 jaar. De man is auto-oppasser, de vrouw, die tbc heeft, bedelt. Beiden komen uit geestelijk ernstig belaste families. Er bestaat niet het minste gevoel voor verantwoordelijkheid. Men loopt in lompen. Het schoolverzuim is hardnekkig. Een kind is in een stuip gestorven, twee overleden aan tbc. Drie andere kinderen, waarvan er één achterlijk is, lijden ook aan tbc. Dan zijn er twee toevallijders. Het jongste kind is idioot. De min of meer normale meisjes geven zich veel met jongens af, lopen weg van huis en komen dan dagenlang niet terug. Het oudste meisje werd in een inrichting geplaatst. Ze ontvluchtte en kwam op 18-jarige leeftijd in een bordeel terecht. Ze is nu getrouwd met een 19-jarige jongen, van beroep venter. Zij wonen ook in Zeeburgerdorp, met hun kind van 1½ jaar.**

Aangenomen kan worden dat de bewoners van Asterdorp dezelfde kenmerken vertonen. In het boekje *De huisvesting van asociale gezinnen te Amsterdam*, noemt Keppler de stemming in Zeeburgerdorp gemoedelijk en vriendelijk, terwijl men in Asterdorp meer recalcitrant en opstandig is. **De beide opzichteressen hebben een weinig benijdenswaardige taak. Afgaande op de studie van dr. Querido zou vandaag de dag een team van deskundigen op de dorpen worden afgestuurd. De opzichteressen moeten het werk voor een belangrijk deel alleen aanpakken. Weliswaar met een streng reglement in de hand, waar de bewoners zich aan dienen te houden op straffe van uitzetting.** Daar wordt echter weinig gebruik van gemaakt, niet alleen omdat het onmogelijk is voor de gezinnen elders een woning te vinden, maar meer omdat daarmee de andere gezinsleden worden gedupeerd. In 1937 bepaalt de subcommissie dat de woningopzichteressen in verband met het uiterst vermoeiende werk, niet langer dan vijf jaar in de complexen mogen werken. Het probleem is echter dat maar weinig opzichteressen dit werk geestelijk aankunnen.

2

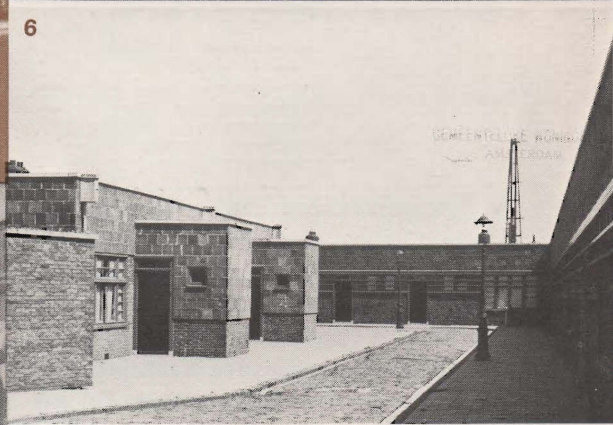

3 5

6

9

Huisvesting onmaatschappelijken

Zeeburgerdorp, 56 verblijven aan één straatje [1], het tijdelijk tehuis voor gezinnen dat in 1925 wordt gebouwd [2] naar een ontwerp van D. Greiner. Mevrouw Schuurman, temidden van vele kinderen, is de eerste opzichteres [3]. Asterdorp - ontwerp J. H. Mulder - aan de nieuwe Asterweg in Noord telt 131 woningen [4]. In het poortgebouw, de enige toegang, telt de opzichteres [5]. Straatje in Asterdorp [6]. Het clublokaal [7]. De kinderen van Zeeburgerdorp komen terug van een dagje naar het Gooi [8]. Minister Henderson is één van de velen die een bezoek brengt aan de Amsterdamse tehuizen voor onaangepasten [9].

Toch hebben zij de wind eronder. Zij zijn heer en meester in hun domein. Nauwkeurig wordt bijgehouden of de gezinswas wekelijks wordt gedaan, desnoods wordt de linnenkast er voor geïnspecteerd. Ook wordt er op toegezien dat iedereen eens per week een bad neemt. Op deze wijze wordt het begrip woonschool in praktijk gebracht. Maar de taak van de opzichteres is oneindig veel ruimer.

Behalve de reeds genoemde taken bij de selectie en plaatsing van de bewoners en de zorg voor de kinderen, int zij de vergoedingen voor het gebruik van de verblijven. Zij haalt ruziemakers uit elkaar, bekijkt welke onderhoudswerkzaamheden moeten worden uitgevoerd, adviseert de bewoners op velerlei gebied, bemiddelt zelfs werk voor vaders en kinderen en probeert instellingen, werkzaam op maatschappelijk gebied te interesseren voor het werk onder de bewoners.

De eerste die de hand aan de ploeg slaat, is de Nederlands Hervormde Stadszending in Zeeburgerdorp. Samen met de opzichteres wordt het clubwerk opgezet. Maar al spoedig ontstaatrijving tussen de bewoners en de Stadszending, omdat alle bijeenkomsten worden begonnen en beëindigd met gebed. Na ruim een jaar trekt de vereniging zich terug om te worden opgevolgd door de speeltuinvereniging Insulinde.

Een beeld van wat men zoal doet geeft het weekprogramma voor Zeeburgerdorp uit 1929.

	Uur	Vak waarin onderricht gegeven wordt	Aantal deelnemers
Dinsdag	10—12 v.m.	Speeluurkje voor kinderen beneden 5 jaar	15
	7—9 n.m.	Breiclub voor meisjes van 8 tot 12 jaar	20
	8—9½ „	Breiclub voor meisjes van 13 tot 16 jaar	12
Woensdag . . .	namiddag	Leesmiddag voor kinderen boven 6 jaar	30
	avond	Gezellig samenzijn voor vrouwen	oorspronkelijk 18 na korten tijd niemand
Donderdag . .	10—12 v.m.	Speeluurkje voor kinderen beneden 5 jaar	15
	avond	Breiclub voor meisjes van 8—16 jaar	15
	„	Speelavond voor jongens van 10—16 jaar	18
Zaterdag	middag	Padvindingsclub	10 jongens
		Teekenuurtje voor kleine kinderen	20
Zaterdag	avond	Vertelavond met lichtbeelden	120

In Asterdorp wordt onder leiding van de Sociaal Democratische Vrouwenclub heel wat afgebreed. De vrouwenclub is gul en heeft er geen bezwaar tegen dat zo nu en dan ook thuis wordt gewerkt. Het resultaat is voortreffelijk. Een ongekende ijver wordt aan de dag gelegd en in enkele weken gaat er voor meer dan f 200 wol door. Tot een tentoonstelling van vervaardigde jumpertjes kan

In Zeeburgerdorp loopt één van de bewoners al geruime tijd zonder werk. Per week krijgt hij f 12 steun, maar liefhebber van een borreltje als hij is, doet hij daarmee niet veel. Om aan wat extra geld te komen, stapt hij op een goede dag naar zijn begrafenisondernemer en vertelt hevig ontroerd dat zijn vrouw zojuist is overleden. Graag zou hij willen dat zijn schoonmoeder de begrafenis kon bijwonen, maar het lieve mens woont in Duitsland en heeft geen geld om de reis te betalen. Zou hij nu alvast wat geld kunnen krijgen dat kan worden opgestuurd? Uit eigen zak geeft de begrafenisondernemer een voorschot en hij belooft 's avonds nog de rest te zullen brengen. Groot is zijn verbazing als enkele uren later de doodgewaande echtgenote de deur voor hem opendoet. De weduwnaar die kort daarna thuiskomt, heeft zich al over zijn verdriet heen gedronken. De jeugd van het dorp hoort echter wat er gaande is en spontaan wordt geld ingezameld voor een krans. Deze wordt de man aangeboden om op het 'graf van zijn vrouw' te plaatsen.

In Asterdorp woont een echtpaar dat op een bepaalde dag besluit, gescheiden te gaan leven. De man, liever lui dan moe, geeft er de voorkeur aan te leven van de steun die de vrouw dan krijgt. Na meer dan een half jaar komt de aap bij toeval uit de mouw, wanneer de vrouw ontdekt dat haar zogenaamd ontrouwe echtgenoot haar ook in werkelijkheid ontrouw is. Iedere avond als het donker is geworden, sluipt hij het dorp in om de nacht bij zijn vrouw door te brengen. Bij het krieken van de morgen verdwijnt hij weer ongezien. Op een nacht komt de echtgenote op de gedachte, de zakken van de broek van haar man eens door te snuffelen naar wat geld. Tot haar grote verbazing vindt ze een ander papiertje dan zij had verwacht: een liefdesverklaring van een onbekende vrouw. Haar woede koelt zij op de broek van haar man, die zij in kleine stukjes knipt. Helaas heeft de ontrouwe echtgenoot maar één pantalon. En tegen zonsopkomst dringt de omvang van de aangerichte schade pas goed tot haar door. Als de opzichteres bij haar kantoortje aankomt, staat een deel der bewoners haar al op te wachten met de mededeling dat de bedrogen echtgenote in katzwijn ligt. Vastberaden stevent de opzichteres op de woning af en treft daar tot haar verbazing mijnheer aan, in zijden sokken waar de tenen uitsteken, een niet bepaald heldere onderbroek en een overhemd. Het Bureau voor Maatschappelijke Steun helpt de man aan een nieuwe broek. De steun is hij kwijt.

Als Keppler na een vijftal jaren de resultaten overziet, is hij eenszins ontevreden. Met het werk in Zeeburgerdorp en Asterdorp is veel ervaring opgedaan voor de huisvesting van onmaatschappelijken. Aan de hand daarvan somt hij een reeks aanbevelingen op. Hij dringt aan op een grotere spreiding en kleinere concentraties van de complexen. Honderd woningen bij elkaar is al te veel. Slechts als het beheer over een drietal min of meer zelfstandige eenheden wordt verspreid, kunnen 150 tot 180 verblijven

het niet eens komen. De te exposeren werkstukken zijn al afgedragen eer de organisatoren zo ver zijn.

Jaarlijks trekken de opzichtresses er één dag met de kinderen op uit. In 1929 wordt 150 kinderen uit Asterdorp een boottocht naar IJmuiden aangeboden door de medewerkers van de Woningdienst. De speeltuinvereniging Insulinde in Oost ontfermt zich over de kinderen van Zeeburgerdorp. Ieder jaar nemen de vrijwilligers van de vereniging de kinderen een dag mee naar het Gooi. Trouwens de kinderen van beide dorpen verheugen zich in de warme belangstelling van alle kanten. Medewerkers van de dienst geven les in figuurzagen, anderen leiden een voetbalclub en ook in de vakantie trekken de ambtenaren van de Woningdienst met de kinderen op. Dit werk wordt heel sterk door Keppler aangewakkerd. Vaak stuurt hij zijn mensen op woensdagmiddagen naar Asterdorp en Zeeburgerdorp om er de jeugd te vermaken, en met zijn dochter vertoont hij in de avonduren heel wat toverlantarnplaatjes voor geïnteresseerde bewoners.

Ondanks de ellende waarin veel bewoners dagelijks verkeren, hebben zij een sprankje humor weten te behouden. Twee anecdotes tonen dit aan:

gezinnen. Kalmte en vredigheid moeten bevorderd worden door het uiterlijk aanzien. Toch meent Keppler ook te moeten concluderen dat Zeeburgerdorp en Asterdorp slechts voldoen voor die groep gezinnen, welke vatbaarheid voor reclassering bezit. De groep van verstokte wanbetalers en volslagen gedegenereerden oefent op hen een zeer slechte invloed uit. Het werk kan slechts vrucht dragend zijn als de groep van wanbetalers en gedegenereerden op den duur deze inrichtingen verlaat. Maar waarheen?

De oplossing van subcommissie 2, waarbij de kinderen in tehuizen worden opgenomen en de ouders aan hun lot worden overgelaten, bevredigt Keppler niet. Wellicht zal het meer gezocht moeten worden in aparte tehuizen voor deze super-sociaal-achterlijken. Woningen met een zeer nuchtere en hechte inrichting, een ijzeren tafel met banken, ledikanten met strozakken. Eigen meubels moet men verbieden, huur niet vragen. Het verblijven in deze inrichtingen zou slechts als een schande moeten worden beschouwd. Misschien zou dit hen enigszins aansporen tot het leiden van een beter leven.

Hoewel Asterdorp en Zeeburgerdorp nationaal en internationaal grote belangstelling trekken, noemt Flipse — de man die Keppler als directeur van de Woningdienst in 1937 opvolgt — de resultaten gering. Tot en met 1938 hebben in Zeeburgerdorp 234 en in Asterdorp 433 gezinnen gewoond, daarvan zijn respectievelijk 47 en 115 verhuisd naar een normaal complex gemeentewoningen. Slechts 31 gezinnen gedragen zich volkomen normaal, de overigen geven op verschillende gronden toch weer redenen tot zorg.

In 1939 houdt de Nederlandse Vereniging voor Geestelijke Volksgezondheid een onderzoek naar de plaats van het onmaatschappelijke gezin. In de onderzoekscommissie hebben onder meer zitting Flipse, dr. Querido, mr. Moltzer en mej. W. Blomberg, die Johanna ter Meulen na haar overlijden is opgevolgd als woningopzichteres van de Bouwmaatschappij Oud-Amsterdam.

Twee jaar later schrijft Flipse aan wethouder Neiszen dat de resultaten, bereikt met het exploiteren van de twee tehuizen voor asociale gezinnen, onbevredigend zijn; het aantal gereclassificeerde gezinnen is gering in verhouding tot het aantal geplaatste. Dat vindt vermoedelijk mede zijn oorzaak in het feit dat het tijdelijk karakter van het verblijf der gezinnen verloren is gegaan. Veel gezinnen wonen er min of meer permanent.

Flipse vraagt Neiszen, hem toestemming te verlenen om Asterdorp te verbouwen tot een blok normale huizen, dat dan de naam tuindorp Tolhuis moet krijgen. Wethouder Neiszen weigert dat.

In 1941 wordt Asterdorp ontruimd, het merendeel der gezinnen is dan reeds vertrokken in verband met de gevaarlijke ligging nabij het industriegebied in Amsterdam-Noord, dat regelmatig doelwit is van geallieerde luchtaanvallen. In 1943 wordt het dorp geraakt en gedeeltelijk vernield. In het begin van de vijftiger jaren wordt Asterdorp, op het hoofdgebouw na, afgebroken.

Zeeburgerdorp wordt in 1944 op last van de bezetter gesloopt. De bewoners worden ondergebracht in de woningen van de door de Duitsers opgeheven Joodse woningbouwvereniging Handwerkers Vriendenkring op Uilenburg.

bij elkaar redelijk functioneren. Op een inwonertal van 750.000 [circa 1930] zijn 200 verblijven te gering. Er bestaat behoefte aan minstens 600 van dit soort woningen. De eventueel nieuw op te richten dorpen kunnen vriendelijker van karakter zijn dan Asterdorp en Zeeburgerdorp.

Vriendelijkheid en vrolijkheid werkt op de gezinnen beter dan de sfeer van een semi-gevangenis. Omsluiting met muren prikkelt nodeloos tot overklimmen. Vrolijke kleuren, bomen en planten zijn eisen voor een dorp voor asociale